

ВПРОВАДЖЕННЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті обґрунтовано переваги застосування диференційованого підходу під час навчання іноземної мови в закладах середньої освіти та комплексного аналізу навчальних стратегій диференційованого навчання з метою впровадження основних його принципів і прийомів у навчальний процес. З'ясовано, що диференціація є одним із ефективних способів організації навчання, який ґрунтується на особистісному зростанні кожного учня шляхом диференціації змісту, процесу й середовища навчання, а також виборі певних стратегій відповідно до навчального профілю учня.

Ключові слова: диференційований підхід, диференційоване навчання, лінгводидактика, освітнє середовище, зміст навчання, принципи навчання, навчальний профіль учня.

Постановка проблеми. Іноземні мови відіграють пріоритетну роль у сучасному українському суспільстві через розширення міжнародних контактів, входження України до суспільно-економічного світового простору, відкриття ринків праці для українців поза межами нашої держави. Іноземна мова служить не тільки інструментом для спілкування між представниками різних культур, а й охоплює увесь спектр суспільних відносин, розкриває творчий потенціал кожної людини, сприяє її самореалізації.

У цьому контексті ключовим компонентом вивчення іноземних мов є врахування індивідуальних особливостей учнів, їхніх потреб та пізнавальних інтересів задля досягнення основних навчальних цілей. Застосування диференційованого підходу до навчання іноземних мов сприяє ефективному поглибленню знань учнів, активізації їх пізнавальної й розумової діяльності, креативності, розвитку критичного мислення та самостійності.

Аналіз актуальних досліджень. Диференційований підхід навчання іноземної мови активно досліджувався педагогами та методистами ще з середини 80-х років ХХ ст. (З. Ветров, Т. Некрасова, С. Ніколаєва, В. Орлов, Р. Щукін та ін.), які пов'язували його з індивідуалізацією процесу навчання іноземних мов. Утім, менше дослідницької уваги було приділено важливості роботи у групах із урахуванням індивідуальних особливостей студентів. Наступне покоління дослідників (П. Гусак (Гусак, 2000), М. Гузик, І. Зайцева, В. Колісник, Л. Шерстюк, Н. Ягельська)

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 1 (115)
продовжили методичні та теоретичні напрацювання попередників, збагативши лінгводидактику новим ідеями щодо обґрунтування поняття «диференційований підхід», різнорівневого навчання іноземних мов у групах, диференціації навчального матеріалу.

У сучасних дослідженнях, що стосувалися окресленої проблематики, увагу акцентовано передусім на проблемах рівневої диференціації навчального матеріалу в іншомовній підготовці учнів та студентів, що передбачає пошук ефективних прийомів і підходів до засвоєння необхідного матеріалу в гетерогенних групах (Ю. Баклаженко, Т. Дружченко (Дружченко, 2017), А. Кравченко, В. Лучкевич, (Лучкевич, 2021), М. Щербина, І. Якимська, О. Ярошенко).

Проте, варто наголосити, що під час диференційованого підходу головною метою є дозволити всім учням досягати однакових цілей різними шляхами, а не диференціювати навчальні цілі відповідно до мовного рівня кожного учня. Тобто диференціація в навчанні іноземної мови означає реалізацію таких засобів і механізмів вирішення учнівських труднощів, які сприяють полегшенню досягнення навчальних цілей. У цьому контексті зауважимо, що в сучасних педагогічних дослідженнях недостатньо уваги приділено комплексному вивченню аспектів диференційованого навчання, що враховує всю палітру лінгводидактичних принципів і засобів задля успішного навчання кожного учня, організації навчального процесу з урахуванням різноманітності й індивідуальності учнів.

Тому **метою статті** є вивчення й аналіз теоретико-методичних основ диференційованого навчання, виявлення ефективних стратегій застосування диференційованого підходу в навчанні іноземних мов в умовах середньої школи.

У ході роботи було застосовано такі **методи**: аналіз, систематизація й узагальнення науково-теоретичних праць дидактичного характеру для всебічного дослідження особливостей диференційованого навчання іноземних мов з метою впровадження основних положень у навчальний процес.

Виклад основного матеріалу. Диференційований підхід передбачає можливість комбінувати і варіювати не тільки навчальний матеріал відповідно до рівня підготовки учнів, але й модифікацію навчального простору відповідно до потреб і нахилів учнів, навчальних цілей, зміст навчального матеріалу, форми роботи у класі, способи, за допомогою яких учні здатні якомога краще продемонструвати свої досягнення у вивченні іноземної мови тощо.

Як зазначає О. Ярошенко, «основним завданням диференціації є приведення всіх студентів до кінця курсу навчання не до єдиного стандарту, а досягнення ними максимально оптимальних результатів відповідно до їхніх можливостей, здібностей, психофізіологічних особливостей» (Ярошенко, 2019, с. 164). Отже, можемо відзначити, що диференціація в навчанні іноземної мови дозволяє педагогам використовувати різноманітні підходи, методи і технології, адаптуючи їх відповідно до змісту і процесу навчання з метою створення більш активного навчального середовища, задля успішного вивчення іноземної мови кожною особистістю.

Цілком очевидно, що кожен учень має різні потреби й навчається по-різному, тобто застосовує різні стратегії до вивчення певного матеріалу. У цьому контексті відзначимо, що навчальні стратегії можна поділити на дві великі групи «1) прямі стратегії, що діляться на стратегії запам'ятовування, пізнавальні стратегії, компенсаторні стратегії; 2) непрямі стратегії, до яких належать метакогнітивні, соціальні й афективні стратегії...», кожна з яких відповідає певному аспекту засвоєння іноземної мови: навчальному (оволодіння лінгвістичними знаннями), комунікативному (розвиток мовленнєвих умінь і навичок), метакогнітивному (здатність до самоорганізації та самоконтролю)» (Лучкевич, 2018, с. 105). Використовуючи різні стратегії, які найбільше сприяють навчанню кожного окремого учня, учитель створює ефективне навчальне середовище, що дає змогу кожному учню досягти успіху відповідно до власного стилю навчання, його здібностей і нахилів.

Диференційований підхід передбачає вирішення цієї проблеми шляхом поєднання різноманітних форм, методів, стратегій у навчальному процесі, що торкаються трьох головних сфер навчального процесу. Йдеться передовсім про зміст навчання, процес навчання, організацію навчального середовища й мовленнєву діяльність учня, як фінальний продукт у навчанні іноземної мови (Armstrong, 2012; Tomlinson, C. A., Demirsky Allan, 2000), як головні компоненти диференціювання в навчальному процесі. Вони можуть варіюватися відповідно до навчальних цілей, інтересів учнів, їхніх індивідуальних психолого-емоційних особливостей.

Слід наголосити, що зміст навчання іноземної мови є основним у навчальному процесі й залишається незмінним відповідно до навчальної програми. У розрізі диференційного підходу диференціація змісту полягає у способах подачі матеріалу з

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 1 (115)
 урахуванням індивідуальних стилів навчання більшості учнів. За його
 допомогою можна врахувати слабкі сторони учнів у навчанні,
 особливості їхнього індивідуального розвитку, щоб зробити акцент
 саме на цьому аспекті навчального матеріалу задля досягнення успіху
 кожного з них (Heasox, 2002; Zakhartchouck, 2001).

У цьому руслі зазначимо, що важливим елементом
 упровадження диференційованого навчання у процес вивчення
 іноземних мов у закладах середньої освіти є визначення навчального
 профілю учня відповідно до його когнітивного стилю. Йдеться,
 передусім, про індивідуально-образні способи сприйняття,
 опрацювання й запам'ятовування інформації учнями в класі, що
 дозволяє вчителю варіювати способи групування учнів, подачу
 інформації, передбачати активне залучення в навчальну діяльність
 кожного учня, керувати начальним ритмом, адекватно розробляти
 рівневі завдання тощо. На рис. 1 подаємо основні визначення
 навчального профілю учня в їх біполярному відношенні:

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОФІЛЬ УЧНЯ				
візуальний ↕ аудіальний	індуктивний ↕ дедуктивний	організований ↕ неорганізований	імпульсивний ↕ урівноважений	самостійний ↕ пасивний

Рис. 1. Визначення навчального профілю учня за його когнітивним стилем.

Відповідно до особливостей навчального профілю кожного
 учня, учитель може розробити різні навчальні завдання, подати
 навчальний матеріал і організувати навчальний процес таким чином,
 щоб опомогти учню краще засвоїти зміст навчання, включити його у
 свою мовленнєву діяльність. Йдеться також і про різноманітні форми
 навчання, рівневі завдання, які базуються на інтересах і нахилах учнів,
 що підвищують їхню мотивацію до навчання.

Зауважимо, що мовленнєва діяльність учня (усна чи письмова) є
 його особистою реакцією на навчання, способом, яким він
 представляє свої навчальні досягнення. Відтак, учитель повинен

пропонувати вибір різних форм представлення знань учнів через фінальні завдання, які відображають весь зміст навчання, але відрізняються за формою презентації. На нашу думку, такий підхід сприяє успіху всіх учнів, дозволяючи оцінити кожного з них відповідно до їх сильних сторін та інтересів.

У свою чергу, диференціація навчального середовища передбачає організацію мобільних робочих місць відповідно до навчальних цілей уроку, сприяючи комунікації й концентрації учнів (робота в малих групах, у великих командах, індивідуальна робота), доступу до інформаційних ресурсів (комп'ютерів, інтерактивної дошки, проектора тощо), організацію осередків для ігрових видів навчальної діяльності та ін.

Зазначимо, що навчальне середовище є елементом, який впливає на результативність учнів як через функціональну організацію класної кімнати, так і через психологічний клімат у класі. Щодо останнього, та варто звернути увагу на спосіб спілкування педагога з кожним учнем та безпосередньо між однолітками, особливо в час пандемії, коли дистанційне навчання стало для нас звичним явищем. Різні способи спілкування у класі можуть розкрити індивідуальні переваги учня через почуття його приналежності і потреби в колективі, упевненості в собі, ефективності і приязності. Серед новіших способів такої диференціації слід назвати такі активні завдання, як «створення ментальних карт (Mind Map), скрайбінг (поєднання коміксів та структурно-логічних схем), сторітеллінг (розповідь на запропоновану тему і з певними завданнями)» (Лучкевич, Кутасевич, 2021, с. 132). Варто наголосити, що диференціація в навчанні іноземної мови сприяє підвищенню мотивації учнів, активізує їх пізнавальну діяльність, креативність, створює сприятливе навчальне середовище, що також позитивно впливає на емоційну сферу кожного школяра.

Як видно, диференційоване навчання – це підхід, що заснований на множинності вибору і різних варіантах, їх комбінування в навчальному процесі. Водночас таке розмаїття елементів диференціації призводить до неоднозначності сприйняття цього підходу серед педагогів і дослідників, адже в навчальному процесі вчителі інколи прагнуть нівелювати відмінності між учнями, а ніколи, навпаки, – диференціація слугує потужним ресурсом для прогресу й успішного навчання всіх учнів (Kahn, 2010, с. 106). У цьому контексті зазначимо, що, як би це парадоксально не виглядало, диференційований підхід сприяє «зменшенню» відмінностей у

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 1 (115)
навчанні. Йдеться, насамперед, про те, що за його допомогою вчитель може уникнути перешкод і бар'єрів у навчанні для всіх учнів, застосовуючи відповідні стратегії та методи, які є найбільш адаптованими до стилю навчання кожного учня, створюючи сприятливі умови через відповідну організацію освітнього середовища, диференціюючи зміст та процес навчання.

Як видно, диференційоване навчання іноземних мов відбувається на основі чотирьох головних принципів, серед яких виділяємо: знання вчителем індивідуальних особливостей учнів, їх навчального профілю; знання навчальної програми, її цілей, учнівських компетентностей, якими він повинен оволодіти у процесі вивчення іноземної мови; варіювання різних початкових стратегій; застосування гнучкого підходу до навчання іноземної мови.

Задля ефективного застосування диференційованого підходу важливими завданнями, що постають перед учителем, є:

- визначити упередження та негативні уявлення щодо впровадження диференційного підходу в навчальний процес;
- визначити передумови для застосування диференційованого підходу;
- чітко усвідомити цілі впровадження диференційного підходу в навчальний процес іноземної мови;
- зрозуміти механізми навчання та труднощі, які постають перед учнями під час засвоєння матеріалу;
- визначити типи складності, притаманні кожному учню у процесі вивчення іноземної мови, щоб змоделювати ефективні стратегії успішного навчання кожного учня;
- покладатися на формувальне оцінювання, яке, перш за все, є важливим для учня, щоб дати йому змогу усвідомити його власний спосіб навчання, його прогрес і його труднощі;
- сприяти взаємодопомозі між учнями, розвивати їх самостійність та активність;
- застосовувати елементи проєктної педагогіки задля інтерактивної й командної роботи учнів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок.
Сьогодні вчитель вже не може задовольнятися фронтальною передачею знань, не враховуючи особливості своїх учнів. Очікування суспільства полягають у тому, що вчитель знає, як якнайкраще мобілізувати всіх учнів, щоб дозволити їм отримати необхідні знання і сформувані потрібні компетенції. Тому, у цьому ракурсі, можемо

констатувати, що застосування диференційованого підходу до навчання іноземних мов є актуальним через комплексне поєднання відмінностей (різноманітних методів, стратегій і технологій навчання, знань про індивідуальні особливості учнів, зміст й технологій навчання), у чому полягає його унікальність та ефективність. Застосовуючи диференційований підхід, учитель, так само як і учень, постійно перебуває в ситуаціях творчого пошуку, активного спостереження й вислуховування відмінностей, різноманіття точок зору, що сприяє формуванню критичного мислення та пізнавальної діяльності учнів, а з іншого боку, дозволяє вчителю краще зрозуміти їхні індивідуальні особливості та проаналізувати моменти, які слід підкорегувати чи покращити у процесі навчання іноземної мови.

На нашу думку, диференційований підхід у навчанні іноземних мов не зводиться тільки до застосування нових методів та навчальних технологій. Це є динамічний підхід, який урахує відносини вчителя та учня, а також навчальний контекст, однією з головних цілей якого є повернути учня в центр процесу навчання з урахуванням його особливостей, змінюючи умови навчання, різні стратегії, форми й методи навчання. Усі ці вимоги пояснюють певну недовіру й застереження деяких учителів, які відчують себе перевантаженими через необхідність більшої концентрації на спостереженні за класом, розробки рівневих завдань, щоденного планування уроків з урахуванням психолого-індивідуальних особливостей учнів. Проте, як видно з вищенаведеного, цей підхід сприятливо впливає на навчання учнів, навіть попри деяку скептичність окремих учителів, адже базується на мотивації, інтересах учнів, їх активності, що є важливими елементами навчання.

Перспективними напрямками розроблення досліджуваної проблеми, на наш догляд, є вивчення й аналіз лінгводидактичних стратегій диференційованого навчання на різних освітніх рівнях з урахуванням основних положень Концепції Нової української школи.

ЛІТЕРАТУРА

- Гусак, П. М. (2000). *Теорія і технологія диференційованого навчання майбутніх учителів початкових класів школярів* (автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.01). Київ (Husak, P. M. (2000). *Theory and technology of differentiated education of future primary school teacher* (DSc thesis abstract). Kyiv).
- Дружченко, Т. (2017). Організація навчання англійського усного монологічного мовлення на засадах диференційованого підходу в умовах експерименту. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 6 (70), 58-71. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2017_6_8. (Druzhchenko, T. (2017). Organization of teaching English oral monologue on the basis of a

differentiated approach in experimental conditions. *Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, 6 (70), 58-71. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2017_6_8.

- Лучкевич, В., Кутасевич, Г. (2021). Особливості використання активних методів навчання іноземних мов у закладах вищої освіти (на прикладі французької мови), *Молодь і ринок*, 5 (191), 130-134. Режим доступу: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/239342> (Luchkevych, V., Kutasevych, G. (2021). Peculiarities of using active methods of teaching foreign languages in higher education institutions (on the example of French), *Youth and market*, 5 (191), 130-134. Retrieved from: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/239342>).
- Лучкевич, В. (2018). Лінгводидактичні стратегії як ефективний засіб вивчення французької мови у вищих навчальних закладах: теоретико-методичний аспект. *Молодий вчений*, 3.1 (55.1), 104-109. Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3.1/26.pdf> (Luchkevych, V. (2018). Linguodidactic strategies as an effective methods of learning French in higher education: theoretical and methodological aspect. *Young Scientist*, 3.1 (55.1), 104-109. Retrieved from: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3.1/26.pdf>).
- Ярошенко, О. В. (2019). Про необхідність впровадження диференційованого підходу до навчання іноземної мови у закладах вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 64 (2), 161-167 (Yaroshenko, O. On the necessity of implementing the differentiation approach to teaching foreign languages at higher educational institutions. *Pedagogy of creative personality formation in higher and general education schools*, 64 (2), 161-167).
- Armstrong, T. (2012). *Neurodiversity in the classroom*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Heacox, D. (2002). *Differentiating instruction in the regular classroom*. Minneapolis: Free Spirit Publishing.
- Kahn, S. (2010). *Pédagogie différenciée*. Bruxelles: De Boeck.
- Tomlinson, C. A., Demirsky Allan, S. (2000). *Leadership for differentiating schools and classrooms*. Alexandria: Association for supervision and curriculum development.
- Zakhartchouck, J.-M. (2001). *Au risque de la pédagogie différenciée*. Paris: INRP.

SUMMARY

Luchkevych Viktoriia. Introduction of a differentiated approach to the study of a foreign language: theoretical and methodological aspect.

The article substantiates the advantages of applying a differentiated approach to foreign language learning in secondary school and the comprehensive analysis of educational strategies of differentiated learning in order to implement its basic principles and techniques in the educational process. The analysis of the current research of these issues showed that the main analyzed questions were the theoretical aspects of the conceptual apparatus of differentiated learning, the problems of level differentiation of educational material in foreign language learning of students, finding effective techniques and approaches to learning the material in heterogeneous groups.

The study found that a differentiated approach was implemented through a complex combination of differences, in what was its uniqueness and effectiveness. Its key component in the process of foreign languages learning is to take into consideration the individual student characteristics, their needs and cognitive interests in order to achieve the basic learning goals. When applying a differentiated approach,